

МЕТОДОЛОГІЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

УДК [94(439.5)+94(37)]:347.26
DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v2.2025.1>

Р. Савуляк,

кандидат юридичних наук,
суддя Львівського апеляційного суду,
здобувач кафедри історії держави, права та
політико-правових учень юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

СЕРВІТУТНЕ ПРАВО ЗА АВСТРІЙСЬКИМ ЗАГАЛЬНИМ ЦИВІЛЬНИМ УЛОЖЕННЯМ 1811 р. ЯК РЕЦЕПЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Постановка проблеми. Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 р. було поширене, у т.ч., на західноукраїнські землі, котрі перебували у складі Австро-Угорської монархії у 1772–1918 р. Більше того, воно діяло в них і після розпаду монархії, а саме: в Галичині, анексованій Польщею, – до 1933 р., в Буковині, захопленій Румунією, – до 1938 р., у Закарпатті, приєднаному до Чехословаччини, – до 1939 р. Тож, зважаючи на те, що Уложення упродовж понад 120 років мало вагомий вплив на розвиток цивільного права на західноукраїнських землях, на наше переконання, воно певною мірою вплинуло і на становлення сучасного українського цивільного права. А тому залишається актуальним врахування його позитивного досвіду, перевіреного часом (з огляду на його понад 200-річну чинність, з відповідними змінами і доповненнями, в Австрії і дотепер), сучасною українською цивілістичною наукою.

Одним з головних джерел Австрійського загального цивільного уложення 1811 р. було передусім пандектне право (рецептоване

і пристосоване до нових умов римське право) [1, с. 7; 2, с. 93], а тому рецепція різноманітних положень римського приватного права відображена у багатьох нормах Уложення. Особливий інтерес, на нашу думку, становить регламентоване Уложенням сервітутне право, яке було детально врегульоване ще у Стародавньому Римі, а для сучасного українського законодавця цей правовий інститут, який закріплений у главі 32 «Право користування чужим майном» (ст. 401–406) Цивільного кодексу України [3] та у главі 16 «Право земельного сервітуту» (ст. 98–102) Земельного кодексу України [4], має доволі новий характер. Тому вважаємо за доцільне проаналізувати особливості цього інституту в Уложенні та виявити в ньому рецепцію відповідних положень римського права, що має як загальнотеоретичне, так і практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що, попри історико-правову значущість та актуальність Австрійського загального цивільного уложення 1811 р., українськими вченими недостатньо всебічно

опрацьовувалися його положення про сервітутне право. Фактично найретьельніше цей австрійський правовий інститут вивчила лише Г. І. Заболотна (Ковалик) в рамках дослідження історії рецепції сервітуту у праві України [5; 6; 7; 8; 9]. Натомість, сервітуту у римському праві досліджені доволі широким колом українських науковців, передусім такими, як: вже згадана Г. І. Заболотна (Ковалик), В. К. Дро-ніков, О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Є. М. Орач, Б. Й. Тищик, Г. М. Федущак-Паславська, І. Г. Козуб, М. І. Боднарук, Р. А. Калюжний та багатьма іншими. Окрім того, особливостям сервітутного права в законодавстві сучасної України присвячена увага цілої низки українських дослідників, передусім Р. І. Марусенка, Т. Є. Харитонovої, В. В. Цюри, В. І. Федоровича, В. В. Луця, П. Ф. Кулинича, Л. В. Лейби, М. В. Шульги та ін. Разом з тим, попри те, що дехто-хто з українських правознавців аналізували історію рецепції інституту сервітуту в українському праві, проте вони зовсім не приділяли уваги його рецепції саме в австрійському Уложенні 1811 р., за винятком Г. І. Заболотної (Ковалик), котра констатувала таку рецепцію у своєму дисертаційному та монографічному дослідженнях [5; 6; 7].

А тому, з огляду на суттєву обмеженість національних досліджень з означеної проблематики та, натомість, наявність першоджерел, **метою статті** є здійснити комплексний аналіз правового інституту сервітутного права в Загальному цивільному уложенні Австрійської імперії 1811 р. та виявити в ньому рецепцію відповідних положень римського приватного права.

Звернемо увагу, що текст Австрійського уложення 1811 р. у сучасній українській історико-правовій науці поширений у російськомовному перекладі Г. Вербловського, здійсненого ще у 1884 р., представлено у 2009 р.

у збірнику кодифікацій цивільного законодавства на українських землях за редакцією Р. О. Стефанчука [10, с. 1025–1149]. Відтак, у нашому дослідженні, на підставі здійсненого нами україномовного перекладу, вперше подано вичерпний, постатейний аналіз положень Уложення про сервітутне право.

Виклад основного матеріалу.

За Загальним цивільним уложенням Австрійської імперії 1811 р., як і у римському приватному праві, сервітутне право становило речове право на чужі речі. У розділі першому «Про речові права» частини другої «Про майнове право» Уложення інституту сервітутного права присвячена глава 7 «Про сервітуту» (dienstbarkeiten) (ст. 472–530) [10, с. 1067–1073]. Варто наголосити, що існуючий ще у римському приватному праві правовий інститут сервітуту був детально врегульований, зокрема, книгою восьмою Дигестів Юстиніана [11], котра включала 6 титулів, а саме: титул 1 «Про сервітуту», титул 2 «Про сервітуту міських маєтків», титул 3 «Про сервітуту сільських маєтків», титул 4 «Загальні правила про маєтки як міські, так і сільські», титул 5 «Якщо віндикується сервітут або заперечується належність його іншому», титул 6 «Яким чином втрачаються сервітуту» [12]. Тож проведемо порівняльно-правовий аналіз положень про сервітуту австрійського і римського права та простежимо обсяг і зміст рецепції римського сервітутного права в австрійському Уложенні 1811 р.

В Уложенні передусім визначалося поняття права сервітуту, за яким власник зобов'язаний на користь іншої особи щось терпіти (dulden) (зазнавати певних незручностей. – Примітка Р. С.) чи чогось не робити (unterlassen) (зазнавати певних обмежень. – Примітка Р. С.) щодо своєї речі. Це речове право, яке має силу щодо будь-якого власника зобов'язаної (dienstbare) речі (ст. 472) [10, с. 1067].

Римське приватне право теж відносило до прав на чужі речі передусім т. зв. сервітутні права, або сервітуту (лат. *servire* – служити) [13, с. 263], тобто під сервітутом розумілося абсолютне за характером захисту право користування чужою річчю [14, с. 340]. В сучасній науці римського права сервітут визначають як набуте з відповідної правової підстави речове право на чужу річ, яке має за мету виключну вигоду конкретної особи чи конкретної ділянки та внаслідок якого уповноважений може або у певний спосіб користуватися річчю, або забороняти таке користування іншим (навіть власнику) [13, с. 264; 5, с. 7].

Уложення регламентувало умови і порядок набуття права сервітуту. Правова підстава для набуття сервітуту ґрунтується на: договорі, заповідальному розпорядженні, судовому рішенні щодо поділу спільних (*gemeinshaftliche*) нерухомих маєтків, або, врешті, давності (ст. 480) [10, с. 1068]. Зауважимо, що фактично аналогічні підстави набуття сервітуту передбачало і римське приватне право, а саме: за заповітом, судовим рішенням, договором, давністю, а також за законом (притому на підставі закону виникав лише узупфрукт) [13, с. 271]. Уложення встановлювало способи набуття сервітуту: право сервітуту на нерухомі речі і на такі предмети, які внесені до публічних книг, може бути набуто тільки шляхом внесення (*Eintragung*) до таких книг; на інші ж речі воно набувається зазначеними вище у ст. 426–428 способами передання (ст. 481).

Уложення врегульовувало правовідносини при сервітутах. Передусім воно містило загальні постанови про право сервітуту. Так, при всіх сервітутах власник зобов'язаної речі, за загальним правилом, не зобов'язаний щось робити, а повинен тільки допускати іншого до здійснення якогось права або не робити того, що він взагалі як власник мав би право

робити (ст. 482) [10, с. 1068]. Тому витрати на підтримання і відновлення речі, призначеної для сервітуту, має нести, за загальним правилом, той, хто має право на сервітут. Якщо ж річчю користується також зобов'язана особа, то вона повинна пропорційно брати участь у витратах, і тільки внаслідок відступлення речі особі, яка має право сервітуту, вона може, і без згоди останньої, звільнитися від такої участі (ст. 483) [10, с. 1069]. Хоча власник панівного маєтку може користуватися своїм правом на власний розсуд, однак сервітуту не повинні бути розширювані (*erweitert*); вони, навпаки, повинні бути обмежувані, наскільки це допускає їхня сутність і мета їхнього встановлення (ст. 484). Жоден сервітут не може бути самовільно ні відокремлений від зобов'язаної речі, ні перенесений на іншу річ або на іншу особу. Будь-який сервітут вважається неподільним (*untheilbar*) так, що право, що належить на нерухомий маєток, не може бути ні змінене, ні розділене за допомогою збільшення, зменшення або роздроблення маєтку (ст. 485). Нерухомий маєток може бути в один і той самий час зобов'язаним щодо кількох осіб, якщо тільки цим не порушуються давніші права третьої особи. Це положення застосовується до поземельних сервітутів, зокрема до права користуватися чужою будівлею як опорою та укріплювати в ній балку або до права проводити дим (ст. 486). Отже, той, чия будівля слугує опорою для сусідньої будівлі, або хто зобов'язаний допускати укріплення чужої балки у своїй стіні чи проходження чужого диму у своїй трубі, повинен пропорційно брати участь у підтримці призначеної для цього кам'яної або дерев'яної стіни, стовпа або труби. Але від нього не можна вимагати, щоб він підтримував панівний маєток або виправляв трубу сусіда (ст. 487).

Уложення розмежовувало сервітуту на поземельні (*Grunddienstbarkeiten*) і особисті (*persönliche*)

За Уложением, до будинкових сервітутів зазвичай належать: 1. право користуватись чужою спорудою як опорою для своїх будівель; 2. укріплювати у чужій стіні балки чи крокви; 3. зробити у чужій стіні вікно – незалежно чи для освітлення, чи для краєвиду; 4. будувати дах чи балкон над повітряним простором сусіда; 5. проводити дим через трубу сусіда; 6. спускати воду з даху (Dachtraufe) на чужу землю; 7. виливати чи відводити рідини на землю сусіда. Внаслідок цих та подібних будинкових сервітутів власник

Особистими сервітутами, за Уложенням, є: 1) необхідне особисте користування (*der nuthige Gebrauch*)

річчю, 2) володіння з правом використання (Fruchtniessung) та 3) проживання (Wohnung) (ст. 478). Звернемо увагу, що римське приватне право встановлювало ідентичні особисті сервітути, а саме: 1) usus – це право лише особистого користування річчю, без права на плоди; тобто узуарій міг користуватися плодами речі для особистих потреб, але не мав права одержувати доходи від неї [13, с. 269; 14, с. 345]; 2) usus fructus (узуфруктус) – право пожиттєвого користування річчю та її плодами, причому пожиттєвий володілець (узуфруктарій) міг здавати річ в оренду, продавати плоди тощо; 3) habitatio – право проживати у чужому домі; щоправда, окрім цього, воно закріплювало ще 4-ий підвид: operae servorum et animalium – це право особистого користування працею чужого раба або тварини [13, с. 269; 5, с. 8].

Крім того, Уложення виділяло неправильні та уявні сервітути (Schein-Servituten), вказуючи, що поземельні сервітути можуть бути також надані тільки особі; або пільги (Begünstigungen), які визнаються зазвичай сервітутом, можуть бути надані з правом скасування їх (auf Widerruf). Однак, за загальним правилом, відступлення від сутності будь-якого сервітуту не передбачаються; тож той, хто посилається на них, зобов'язаний їх довести (ст. 479).

Уложення детальніше регламентувало права на деякі окремі види сервітутів, а саме право: мати вікно (Fensterrecht); спуску води з даху (Recht der Dachtraufe); проводити дощову воду; проходу, перегону худоби та проїзду (Recht des Fusssteiges, Viehtriebes und Fahrweges); черпати воду; проводити воду (Wasserleitung); пасовища. Розглянемо зміст і обсяг всіх цих видів сервітутів.

Право мати вікно дає тільки право на світло і повітря, а право на краєвид має бути надано окремо. Відтак, той, хто не має права на краєвид, може бути зобов'язаний поставити

на вікно ґрати. Із правом мати вікно пов'язаний обов'язок оберігати віконний отвір; хто нехтує цим обов'язком, той відповідає за заподіяну цим шкоду (ст. 488) [10, с. 1069].

Той, хто має право спуску води з даху, може спускати дощову воду на чужий дах вільно або за допомогою труб; він може також підвищити свій дах; однак повинен вжити заходів, щоб сервітут не став від цього більш обтяжливим. Водночас, він повинен своєчасно прибирати сніг, що накопичився, а також підтримувати у належному стані призначені для стоку труби (ст. 489).

Той, хто має право проводити дощову воду з сусіднього даху на свою землю, зобов'язаний самостійно покривати витрати на труби, водосховища та інші приналежні для цього спорудження (ст. 490). Якщо для проведення рідин потрібно влаштувати рови і канали, то вони повинні бути зроблені власником панівного маєтку; також він повинен їх належно накривати і чистити та цим полегшувати обтяження (Last) зобов'язаного маєтку (ст. 491).

Право проходу полягає у праві ходити пішохідною дорогою, бути несеним людьми та дозволяти іншим проходити нею у панівний маєток. З перегоню худоби поєднане право провозити тачки, а з проїздом – право їздити просто або цугом (нім. Zug – «рух, перехід»; це різновид упряжі, в якій коні йдуть поодиноко або парами, один за одним. – Примітка Р. С.) (ст. 492). Притому, право проходу не може бути без окремого дозволу поширено на право їздити на тваринах верхи або в інший спосіб; право переганяти худобу – на право тягти великі вантажі по зобов'язаній землі; а право їздити – на право переганяти по дорозі вільно пушену худобу (ст. 493). В утриманні дороги, мостів і стежок беруть участь пропорційно всі особи або власники землі, яким належить користування ними, у т. ч. і власник зобов'язаного маєтку

свої потреби (ст. 504). Уложення закріплювало правила щодо вигод (Nutzungen), сутності речі та обтяження (Lasten). А саме, той, хто має право особистого користування річчю, може, незалежно від іншого свого майна, отримувати з цього права вигоди, згідно зі своїм станом, заняттями і домашнім побутом (Hauswesen) (ст. 505). Потребу слід визначати за часом встановлення особистого користування. Подальші зміни в стані або заняттях особи не дають права на більш широке особисте користування (ст. 506). Особа не може змінити сутності наданої їй для особистого користування речі; вона також не може передати своє право іншому (ст. 507) [10, с. 1070]. Усі вигоди, які можуть бути отримані з речі без шкоди для особи, яка має право користування, належать власнику. Але він зобов'язаний нести всі звичайні й особливі обтяження, що лежать на речі, та утримувати її у справності за свій рахунок. Якщо ж витрати перевищують ті вигоди, які належать власнику, то особа, яка має право особистого користування, повинна прийняти на свій рахунок цей надлишок або відмовитися від особистого користування (ст. 508) [10, с. 1071].

Володіння з правом використання полягало у праві користуватися чужою річчю, зі збереженням її сутності, без жодних обмежень (ст. 509). Притому Уложення визначало, якою мірою воно може поширюватися на споживні речі. А саме, споживні речі самі по собі не становлять предмета особистого користування або володіння з правом використання; предметом є лише їхня вартість (ст. 510). Звернемо увагу, що у цьому контексті римське приватне право передбачало схоже положення про квазіузуфрукт, котрий встановлювався на споживні речі, а саме, квазіузуфруктарій набував їх у власність, однак був зобов'язаний повернути отримане у рівній кількості і якості чи сплатити їхню

вартість при припиненні звичайного узуфрукту; тобто квазіузуфрукт аналогічно, як в австрійському праві, надавався не на саму річ, а на її вартість (цінність) [13, с. 270]. За Уложенням, готівкою особа, яка має таке право, може розпоряджатися на власний розсуд. Якщо ж для особистого користування або володіння з правом використання надається відданий вже для нарощування відсотками капітал, то особа, яка має таке право, може вимагати тільки відсотки (ст. 510).

Уложення закріплювало права та обов'язки володільця з правом використання (Fruchtniesser). Він має право на увесь дохід (Ertrag), як звичайний, так і особливий; тому йому належить також чистий дохід із паю в копальні, видобутий із дотриманням правил гірничого статуту, а також ліс, вирубаний згідно з правилами лісівництва. А на скарб, знайдений у нерухомості, призначений для володіння з правом використання, він права не має (ст. 511).

Відтак, Уложення регламентувало права та обов'язки володільця з правом використання щодо: а) обтяжень, які лежать на речі; б) збереження (Erhaltung) речі; в) зведення будівель (Bauführungen); г) витрат на покращення (Meliorations-Kosten). Стосовно обтяжень, які лежать на речі, передбачалось наступне. Чистим доходом може вважатися тільки те, що залишається після вирахування усіх необхідних витрат. Тому володільця з правом використання приймає на себе всі обтяження (Lasten), які були пов'язані із зобов'язаною річчю під час встановлення такого права, у т. ч. і сплату відсотків із капіталів, що числяться на цій речі за публічними книгами (darauf eingetragenen). На нього переходять усі пов'язані з річчю звичайні й особливі повинності (Schuldigkeiten), оскільки вони можуть бути покриті вигодами, одержуваними під час існування такого його права; а також він несе ті витрати, без яких неможливо отримати

використання повинні скласти засвідчений опис усіх зобов'язаних речей. Якщо такий не було складено, то презюмується, що володілець отримав річ з усіма предметами, необхідними для належного користування нею, у придатному стані середньої якості (ст. 518) [10, с. 1071–1072].

Уложення передбачало, якою мірою той, хто має право особистого користування або володільць з правом використання, зобов'язаний надати забезпечення. Так, за загальним правилом, власник може вимагати від цих осіб надання забезпечення сутності речі лише в разі виявлення будь-якої небезпеки. Якщо забезпечення не надається, то річ надається власнику за справедливий винагороду або ж, зважаючи на обставини, передається у розпорядження суду (*gerichtliche Verwaltung*) (ст. 520) [10, с. 1072].

Уложення регламентувало розподіл вигод при припиненні володіння з правом використання. А саме, після завершення такого володіння невідокремлені ще плоди належать власникові; однак, він зобов'язаний відшкодувати володільцю або його спадкоємцям, аналогічно, як добросовісному володільцю, витрати, зроблені на отримання цих плодів. На інші вигоди володільця або його спадкоємці мають право відповідно до тривалості володіння (ст. 519).

За Уложением, сервітут проживання (*Dienstbarkeit der Wohnung*) полягає у праві користуватися житловими частинами будинку для своєї потреби. Тому це сервітут особистого користування житловою будовою. Якщо ж кому-небудь надаються всі житлові частини будинку, зі збереженням його сутності, в необмежене користування, то це становить повне володіння житловою будівлею. Відповідно до цього, постановлені вище правила застосовуються до праводносин між особою, яка має право, і власником (ст. 521). У будь-якому разі власник зберігає право розпоряджатися всіма частинами будинку, але

належними власне до житла. Йому також не повинен бути утруднений необхідний нагляд за своїм будинком (ст. 522).

З висвітлених вище положень про особисті сервітути можемо стверджувати, що фактично австрійський законодавець визначав їхній зміст і обсяг аналогічно до відповідних приписів римського приватного права.

Уложення закріплювало подвійне право позову щодо сервітутів. А саме, можна пред'явити позов до власника про право сервітуту або власник може пред'явити позов про свободу власності від сервітуту. У першому випадку позивач повинен довести набуття сервітуту або, принаймні, володіння ним як речовим правом; у другому випадку позивач повинен довести привласнення сервітуту щодо його речі (ст. 523). Звернемо увагу, що римське приватне право ідентично передбачало правовий захист як сервітуарія, так і власника обслуговуючої речі [14, с. 342; 5, с. 8].

Уложення врегульовувало умови і порядок припинення сервітутів. За загальним правилом, сервітути припиняються тими способами, якими, припиняються права та обов'язки взагалі (ст. 524). Уложення закріплювало особливі підстави припинення сервітутів внаслідок: а) загибелі зобов'язаного або панівного маєтку; б) їхнього з'єднання; в) завершення строку. Хоча загибель зобов'язаного або панівного маєтку зупиняє дію сервітуту, але щойно земля або будівля приведені знову у попередній стан, сервітут набуває колишньої сили (ст. 525). Якщо право власності на зобов'язаний і на панівний маєток поєднується в одній особі, то сервітут автоматично припиняється. Якщо ж згодом один із з'єднаних маєтків знову буде відчужений, а сервітут не був погашений у публічних книгах, то новий власник панівного маєтку має право здійснювати сервітут (ст. 526). Якщо строковість права того, хто встановив сервітут, або строк, яким сервітут був

обмежений, могли бути відомі володільцю сервітуту на підставі публічних книг або якимось іншим чином, то із завершенням цього строку сервітут автоматично припиняється (ст. 527). Сервітут, наданий будь-кому до досягнення третьою особою певного віку, припиняється лише після завершення визначеного часу, хоча б третя особа померла, не досягнувши цього віку (ст. 528) [10, с. 1072]. Особисті сервітути припиняються внаслідок смерті. Якщо вони прямо (ausdrücklich) поширені на спадкоємців, то, в разі сумніву, маються на увазі спадкоємці першої черги за законом. Але право сервітуту, надане будь-якій сім'ї, переходить на всіх її членів. Особистий сервітут, набутий громадою або іншою юридичною особою, триває доти, доки юридична особа існує (ст. 529) [10, с. 1072–1073]. Уложення передбачало незастосовність (Unanwendbarkeit) положень про припинення особистих сервітутів до постійних щорічних рент, оскільки ті не становлять особистого сервітуту і, отже, за своєю природою можуть бути перенесені на всіх спадкоємців (ст. 530) [10, с. 1073].

Варто зазначити, що римське приватне право встановлювало значно ширший (понад удвічі) перелік підстав припинення сервітутів, а саме у разі: 1) фізичного чи юридичного знищення обслуговуючої речі; 2) об'єднання сервітуту та права власності в однієї особи; 3) спливу строку дії сервітуту або настання умови, до виникнення якої він встановлювався (як бачимо, ці 3 підстави аналогічні, як в австрійському праві. – Примітка Р. С.); 4) суттєвої зміни обслуговуючої речі; 5) відмови сервітуарія від сервітуту; 6) тривалого невикористання сервітуту [5, с. 9]; 7) неправомірної дії сервітуарія, його самочинства всупереч договору, яке шкодило інтересам речі [13, с. 272]; а при особистих сервітутах – у разі смерті сервітуарія [5, с. 9], а також втрати ним дієздатності [13, с. 272].

Укладення розмежовувало сервітути на поземельні, котрі у свою чергу поділялися на сільські і будинкові, а також особисті. До особистих сервітутів належало: необхідне особисте користування річчю, володіння з правом використання та проживання. Фактично ідентичний поділ сервітутів був встановлений і у римському приватному праві, а саме: на речові (предіальні) та особисті (персональні); предіальні сервітути, аналогічно до поземельних в австрійському праві, поділялися на сільські та міські. Причому окремі підвиди міських сервітутів у римському праві

Стосовно особистого сервітуту користування річчю Уложення закріплювало правила щодо вигод від речі, сутності речі та обтяження на речі. Щодо особистого сервітуту володіння з правом використання речі Уложення визначало, якою мірою воно може поширюватися на споживні речі (фактично ідентично, як квазіузурок на споживні речі у римському приватному праві), та регламентувало права й обов'язки володільця з правом використання щодо: а) обтяжень, які лежать на речі; б) збереження речі; в) зведення будівель; г) витрат на покращення. Уложення передбачало умови надання забезпечення речі. Крім того, Уложення врегульовувало розподіл вигод при припиненні володіння з правом використання. Уложення розмежовувало сервітут проживання як право особистого користування житлом та повне володіння житловою будівлею з необмеженим користуванням. Отож, можемо стверджувати, що фактично австрійський законодавець визначав зміст і обсяг особистих сервітутів аналогічно до відповідних положень римського приватного права.

Уложення закріплювало двостороннє право позову щодо сервітутів, ідентично, як і римське приватне право, яке передбачало правовий захист як сервітуарія, так і власника обслуговуючої речі.

Уложення регламентувало підстави припинення сервітутів внаслідок: а) загибелі зобов'язаного або панівного маєтку; б) їхнього з'єднання; в) завершення строку. Особисті сервітути припинялися внаслідок смерті. Відзначимо, що римське приватне право містило аналогічні підстави, однак щодо предіальних сервітутів воно встановлювало понад удвічі більший перелік підстав їхнього припинення, доповнюючи їх такими: суттєва зміна обслуговуючої речі; відмова сервітуарія від сервітуту; тривале невикористання сервітуту; неправомірні дії сервітуарія, його самочинство всупереч договору, яке шкодило інтересам речі.

Отож, можемо констатувати, що переважна більшість положень Уложення стосовно сервітутного права становили рецепцію римського приватного права.

Доцільно підсумувати, що положення Австрійського загального цивільного уложення 1811 р. про сервітутне право мають неocenенне значення для сучасної української цивілістичної науки та зберігають свій до певної міри інноваційний характер для чинного національного законодавства. Так, детальна регламентація різноманітних особливостей цього правового інституту, ґрунтована на рецепції відповідних положень римського приватного права, на наше переконання, засвідчує його вельми ретельне опрацювання, а відтак, вважаємо, заслуговує особливої уваги українського законодавця у подальшому удосконаленні норм про сервітути, яким у Цивільному кодексі України присвячено лише 6 статей, а у Земельному кодексі України — лише 5.

У статті здійснено комплексний, вичерпний, постатейний аналіз правового інституту сервітутного права в Загальному цивільному уложенні Австрійської імперії 1811 р. та простежено в ньому рецепцію положень римського приватного права.

Насамперед з'ясовано, що за австрійським Уложенням 1811 р., як і у римському приватному праві, сервітутне право становило речове право на чужі речі. Зазначено, що правовому інституту сервітуту в Уложенні присвячена глава 7 «Про сервітути» (ст. 472–530) розділу першого «Про речові права» частини другої «Про майнове право». Вказано, що у римському приватному праві цей інститут був всебічно врегульований, зокрема, книгою восьмою Дигестів Юстиніана, котра включала 6 титулів.

Автором досліджено, що Уложення доволі детально регламентувало правовий інститут сервітуту, закріплюючи поняття і види сервітутів, подаючи характеристику їхнього змісту і обсягу, визначаючи правові підстави та способи їхнього набуття, а також встановлюючи умови, підстави і порядок їхнього припинення. Зокрема, у статті ретельно розглянуто розмежування сервітутів в Уложенні на поземельні, котрі у свою чергу поділялися на сільські і будинкові, а також особисті. А відтак, автором здійснено порівняльний аналіз подібності такої класифікації сервітутів до їхнього поділу у римському приватному праві на речові (предіальні), які поділялися на сільські і міські, та також особисті (персональні). При цьому, автором виявлено, що римське приватне право не передбачало право полювати, рибалити і ловити птахів та децю вужче визначало обсяг сервітуту на право рубати ліс.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, автором констатовано, що переважна більшість положень австрійського сервітутного права становили рецепцію відповідних положень римського приватного права. Крім того, автором обґрунтовано історико-правове значення досліджуваного правового інституту для удосконалення норм про сервітуту у Цивільному та Земельному кодексах України.

Ключові слова: сервітут, поземельні (предіальні) сільські і будинкові (міські) сервітуту, особисті сервітуту, Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 р., Дигести Юстиніана.

Savuliak R. Servitude law under the Austrian general civil code of 1811 as a reception of the provisions of Roman private law

The article provides a comprehensive, exhaustive, article-by-article analysis of the legal institution of servitude law in the General Civil Code of the Austrian Empire of 1811 and traces the reception of the provisions of Roman private law in it.

First of all, it was found that under the Austrian Code of 1811, as in Roman private law, the servitude law constituted a property law to someone else's things. It is noted that the legal institution of servitude in the Code is devoted to Chapter 7 "On Servitudes" (Articles 472–530) of First Section "On Property Rights" of Second Part "On Property Law". It is indicated that in Roman private law this institution was comprehensively regulated, in particular, by Book Eight of Justinian's Digests, which included 6 titles.

The author has researched that the Code regulated the legal institution of servitude in quite detail, establishing the concept and types of easements, describing their content and

scope, determining the legal grounds and methods of their acquisition, as well as establishing the conditions, grounds and procedure for their termination. In particular, the article carefully examines the distinction between easements in the Code into land easements, which in turn were divided into rural and house easements, as well as personal easements. Therefore, the author has carried out a comparative analysis of the similarity of this classification of easements to their division in Roman private law into property (predial), which were divided into rural and urban, and also personal. Moreover, the author has found that Roman private law did not provide for the right to hunt, fish and catch birds and somewhat narrowly defined the scope of the easement for the right to cut down a forest.

Summing up the results of the research, the author stated that the vast majority of the provisions of Austrian servitude law were a reception of the corresponding provisions of Roman private law. In addition, the author substantiated the historical and legal significance of the studied legal institution for the improvement of the norms on servitudes in the Civil and Land Codes of Ukraine.

Key words: servitude, land (predial) rural and house (urban) easements, personal easements, General Civil Code of the Austrian Empire of 1811, Digests of Justinian.

Література:

1. Австрійське загальне цивільне уложення 1811 / І. Й. Бойко. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 1: Історія держави і права України / редкол.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 848 с. С. 7–12. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/235/1-22.pdf>.

2. Бойко І. Правове регулювання цивільних відносин на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.). Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2013. Випуск 57. С. 88–96. URL: <https://surl.li/snytam>

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV, з наступними змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 29.04.2025).

4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III, з наступними змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>. (дата звернення: 29.04.2025).

5. Ковалик Г. І. Сервітуту у римському праві та їх рецепція у праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т археології. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 21 с. URL: <https://surl.li/ahfjggz>

6. Ковалик Г. І. Сервітуту у римському праві та їх рецепція у праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т археології. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 237 с. URL: <https://surl.li/psuaxz>

7. Заболотна Г. І. Сервітуту у римському праві та їх рецепція у праві України: монографія / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т археології. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 339 с.

8. Ковалик Г. І. Правове регулювання сервітутів за Цивільним кодексом Австрії 1811 року. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. 2015. Вип. 15. Т. 1. С. 32–35. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc15/part_1/11.pdf.

9. Ковалик Г. І. Правове регулювання сервітутів за Цивільним кодексом Австрії 1811 року. Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення: матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 9–10 жовтня 2015 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2015. С. 6–10.

10. Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 року. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях: Т. 1 / уклад. Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін.; за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. Київ: Правова єдність, 2009. 1168 с. С. 1025–1149.

11. Iustiniani Digesta / Recognovit Theodorus Mommsen; Retractivit Paulus Krueger / Corpus iuris civilis. Vol. I. Berlin, 1908. 2 Auflage. URL: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/digest.htm>.

12. Domini nostri sacratissimi principis Iustiniani iuris enucleati ex omni vetere iure collecti Digestorum seu Pandectarum / Recognovit Theodorus Mommsen; Retractivit Paulus Krueger / Corpus iuris civilis. Vol. I. Berlin, 1908. 2 Auflage. Liber octavus. URL: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-08.htm>.

13. Козуб І. Г., Боднарчук М. І. Основи римського цивільного права: навч. посібник. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 488 с.

14. Підпригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право: підруч. 2-ге вид. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 528 с.

15. Domini nostri sacratissimi principis Iustiniani iuris enucleati ex omni vetere iure collecti Digestorum seu Pandectarum / Recognovit Theodorus Mommsen; Retractivit Paulus Krueger / Corpus iuris civilis. Vol. I. Berlin, 1908. 2 Auflage. Liber octavus. 8.3.0. De servitutibus praediorum rusticorum. URL: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-08.htm#3>.

16. Zielonacki J. Pandecta czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego, o ile ono jest podstawa prawodawstw nowszych. Cz. 1. Krakow: Drukarnia C. K. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1862. 322 s. URL: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/19571/edition/27240>.